

Fijn om hier na radicaal rechts en gewoon rechts nu het regeerakkoord en de begroting te beschouwen namens de grootste linkse partij in deze Kamer. Ik beloof u: dat is een ander verhaal.

Mag ik om te beginnen de minister-president en zijn team feliciteren? En mag ik iedereen achter de regeringstafel sterkte wensen? Bewindspersoon worden is niet alleen bijzonder maar ook best zwaar. U doet het u allemaal zelf aan – maar ik heb ook met u te doen. En ik besef dat het zwaar is om nee te zeggen als Mark Rutte roept. Verleiden is een kunst en de premier verstaat die als geen ander. Vergeleken met hem waren volgens mij de Griekse Sirenen goedwillende amateurs.

Ga maar na. Nadat de premier ons, in Rutte-1, voluit verraste door radicaal-rechts een hoofdrol in zijn regering te geven, en daarna, in Rutte-2, zijn linkse tegenpool over de brug wist te lokken, heeft hij nu, in Rutte-3, een trio voormalige oppositiepartijen verleid om in zijn regeringsboot te stappen, waarin hij wéér aan het roer staat. Vast staat dat onze premier niet eenkennig is - maar ook niet echt eenduidig. Hoe kan één man drie zo verschillende kabinetten leiden? Zit daar een visie achter? Of juist niet, omdat 'visie is als een olifant die je het zicht belemmert'? Of volgt zijn boot in grote lijnen dezelfde koers en wisselt de kapitein slechts bij gelegenheid van bemanning? Mag ik de premier vragen: waar koerst dit kabinet op aan?

De uitslag van de verkiezingen was ingewikkeld. Ik ga dus niet mopperen dat het zo lang geduurd heeft – hoewel het natuurlijk wel erg lang geduurd heeft! Nooit duurde het zolang voor er een regeerakkoord kwam. En nog nooit waren er zoveel woorden nodig om te vertellen wat er afgesproken is. Met meer dan 40.000 woorden hebben we het aller-langste regeerakkoord uit de moderne geschiedenis gekregen. Dat hebben de geleerden van de Leidse Universiteit nageteld. Om zover te komen is er wel volop gestrooid met open deuren, lege volzinnen, herhalingen en tegeltjeswijsheden. Het regeerakkoord uitgevoerd als regeersoufflé, bereid met veel gebakken lucht. Zo kennen we onze premier.

Maar ook zonder dat blijven er een heleboel woorden over, die wél iets willen zeggen. Mijn vraag aan de minister-president: heeft een regering die gaat voor 'vertrouwen in de toekomst' echt zo'n stortvloed aan woorden nodig? Of gaat het onderlinge vertrouwen toch niet ver genoeg en wil iedere partij precies opgeschreven zien wat er is binnengehaald?

In Leiden hebben ze ook geteld waarover het regeerakkoord vooral wel en niet gaat. Er staat verhoudingsgewijs veel in over arbeidsmarkt, zorg, migratie, onderwijs, energie en milieu. En ook over landbouw en voedsel. Prima. Daarentegen staat er bijzonder weinig in over macro-economie. Aan het opmerkelijk geringe aantal woorden daarover afgemeten, constateren ze in Leiden dat de crisis kennelijk voor het kabinet voorbij is. Onze regering schrijft blijmoedig (op p. 47): 'De wereld was nog nooit zo welvarend en ontwikkeld als op dit moment.' Tsja, dat geldt in ieder geval voor de rijkste één procent van de wereldbevolking – die heeft inmiddels net zoveel vermogen als alle andere mensen van de wereld bij elkaar. Dat is inderdaad nog nooit eerder vertoond. En van die andere mensen moet een op de tien zien te leven van twee euro per dag. Het is maar wat je onder 'welvarend' en 'ontwikkeld' verstaat. Oxfam Novib zegt: de wereld wordt rijker - en ongelijker. Zeven van de tien mensen leven in een land waarin het gat tussen rijk en arm toeneemt. En armoede valt in de praktijk niet uit te roeien als ongelijkheid niet wordt aangepakt. De toenemende concentratie van rijkdom in de handen van weinigen is geen natuurverschijnsel maar het gevolg van politieke keuzes – of van politiek weggijken. Het grote geld domineert meer en meer het beleid van regeringen en het leven van de kleine luiden. Elders en bij ons. Dat vergroot de kansen op komende crises: financieel, economisch - en ook moreel. Deze Kamer stond daar op verzoek van de ChristenUnie al eerder bij stil. Zouden we nog eens moeten doen.

Dat nog maar tien jaar terug het kapitalisme op klappen stond, en voor wereldwijde – ook binnenlandse – ontwrichting van de samenleving heeft gezorgd, lijkt deze regering alweer goeddeels vergeten. Dat geldt ook voor de veroorzakers van de crisis. De schaamte van toen is al lang weer voorbij, bij banken, bedrijven, beleggers en blind achter hen aanhollende bestuurders. Het is weer *business as usual*. Hún economie draait als een tierelier. Hún winsten schieten weer door de plafonds en hún rijken... die worden gewoon nog rijker, net als voor de crisis. Ook bij ons. Van het totale vermogen in Nederland is nu bijna 70% in de handen van de rijkste 10% van de bevolking. Daarover staat niks in het regeerakkoord. Ook niet dat de armste 10% van de bevolking goed is voor 65 miljard – aan schulden, welteverstaan, en dat er een relatie is tussen stuitende rijkdom en schokkende armoede. ‘Als veel mensen achterblijven, is uiteindelijk de hele samenleving de dupe’, zegt het Regeerakkoord (p. 1). Welaan, hoe gaat dit regeerakkoord dan zorgen dat die achterblijvers voortaan weer wel kunnen meekomen, en er weer wel mogen bij horen?

Zeker, de regering jukt niet als ze zegt: ‘de economie groeit, de werkgelegenheid trekt aan, de werkloosheid daalt en de overheidsfinanciën zijn weer op orde’(p.1). Maar wíens economie groeit er eigenlijk? En waarom rekenen we de vernietiging van onze leefomgeving en van menselijk kapitaal niet mee als we die groei bepalen? Wíe krijgen de nieuwe banen, en wat voor banen en wie krijgt ze niet? En waarom besteden we de vruchten van de groei nu niet eerst en vooral aan het repareren van wat in het afgelopen decennium door het roofridderkapitalisme en een domme bezuinigingspolitiek kapot is gemaakt?

Het regeerakkoord doet wel íets aan reparatie, prima. Onze steun daarvoor. Maar over veel voorstellen zeggen wij: eerst zien en dan geloven. Veel woorden in het regeerakkoord zeggen weinig. Neem zo'n zin als deze (p. 3) over de politie: ‘Voor uitbreiding van de capaciteit zijn extra middelen beschikbaar, onder de voorwaarde dat de flexibiliseringsagenda wordt doorgezet en dat knellende kaders, waaronder sectorspecifieke beperkingen ten opzichte van de Arbeidstijdenwet, worden weggenomen.’ Rara politiepet, wat staat daar, meneer de minister-president? En veel wat het Regeerakkoord wil, hangt af van nog te sluiten andere akkoorden. Maar hoe kun je een klimaat- en energieakkoord sluiten, als grootverbruikers jaarlijks hun (4,4) miljardenkorting op hun energierekening krijgen en dus vrolijk blijven doorstoken, en vliegtuigen hun kerosine belastingvrij mogen blijven verbranden, terwijl de energierekening van gewone huishoudens door dit Regeerakkoord met pakweg 260 euro stijgt, zoals Eigen Huis becijfert? En voor duurzame akkoorden in onderwijs en zorg is echt meer nodig dan het Regeerakkoord nu biedt. En laten we wel wezen: dankzij actie krijgen onderwijzers nu meer - maar nog steeds te weinig. En dankzij actie stijgt het eigen risico in de zorg niet langer - maar het moet natuurlijk omlaag en beter helemaal weg omdat een boete op ziek zijn niet past in een beschaafd land.

Het klopt dat de economie aantrekt. Dat is fijn voor mensen die weer een baan krijgen en hun eigen broek kunnen gaan ophouden. Maar in hoeverre draagt het regeringsbeleid daaraan bij? En juicht de regering niet al te makkelijk als ze ‘ons gezamenlijk vertrekpunt goed’ noemt (p. 1)? Het is maar waar je staat. Ga eens, zeg ik de premier, in de schoenen staan van een van de honderdduizenden mensen die nog steeds en vaak al langdurig zonder werk zitten, met doorgaans lage inkomens, niet al te veel scholing en ook vaak van hogere leeftijd. Verplaats je eens in een van die jonggehandicapten, wier WAJONG-uitkering weer verder omlaag gaat. Stel je eens voor dat je iemand bent met een arbeidshandicap, die van deze regering niet langer het minimumloon hoeft te verdienen en maar ergens een toeslag moet zien te krijgen. En denk je eens in, zeker op een moment dat voor velen het heerlijk avondje in aantocht is, dat 320.000 kinderen die in ons koninkrijk opgroeien in armoede, bang zijn dat Sinterklaas morgen stilletjes hún huisjes voorbij loopt, omdat de bankrekening van hun ouders rood kleurt. Over vertrekpunten gesproken: wie opgroeit in armoede, heeft meer kans op slechte gezondheid, lager dan gemiddelde schoolresultaten en

slecht betaalde banen. Ik vind dat voordat we morgen hier onze debat afsluiten, we afgesproken moeten hebben met deze regering dat er nu echt werk gemaakt gaat worden om deze hedendaagse schande aan te pakken, van grootschalige kinderarmoede in een van de rijkste landen van de wereld. Het voorwerk is al gedaan, nadat deze Kamer eerder een motie van mijn collega Bastiaan van Apeldoorn aannam, die leidde tot gedegen onderzoek en voorstellen van de Sociaal-Economische Raad en het Sociaal en Cultureel Planbureau. De Tweede Kamer nam al een motie aan over een kwantitatieve doelstelling inzake het terugdringen van armoede onder kinderen. De vorige staatssecretaris verwees de uitvoering daarvan naar dit nieuwe kabinet maar het staat niet in het Regeerakkoord. Dat moet er dus alsnog in! Laat ik voor een keer Hans Wiegel aanhalen en zeggen dat ik hoop dat we hier volgend jaar kunnen zeggen: Sinterklaas bestaat – en daar zit ie! Laat deze premier nu echt werk maken van het aanpakken van de armoede onder kinderen. Vol verwachting klopt ons hart – maar er moeten nu wel meters worden gemaakt, meneer de minister-president.

Mijn fractie belooft de regering de stevige oppositie die elke coalitie verdient in een functionerende democratie. Dat doen we volgens onze vaste stelregel: wat goed is mag door, wat slecht is mag weg. Daarbij is het kwade voorkomen onze eerste taak, zei minister Donker Curtius, bijna 170 jaar terug over de Eerste Kamer. Het goede stichten liet hij liever over aan de overkant. Maar als het hier kan, zullen wij het niet laten. Daarvoor wachten wij niet op de voorstellen van de staatscommissie parlementair stelsel.

Het slechte tegenhouden: dat is niet eenvoudig, maar het kan wel. Zo slaagde deze Kamer er pas nog in het nogal onnozele voornemen van tafel te krijgen om het lidmaatschap van VN-organisatie UNIDO op te zeggen op het moment dat Nederland lid wordt van de VN Veiligheidsraad. Complimenten trouwens voor minister Kaag. En ook voor de nieuwe bewindslieden op Justitie en Veiligheid, die, na alle kritiek in deze Kamer, nu het ondoordachte wetsvoorstel van tafel halen over een eigen bijdrage van veroordeelden aan de kosten van de strafvordering en de slachtofferzorg. Goed zo!

Van ons mag er nog heel wat meer van tafel, dat nu in het regeerakkoord wordt opgediend. De premier kan alvast noteren dat wij meer belasting op boodschappen en minder belasting op bedrijfswinsten en helemaal geen belasting op dividenden niet vinden rijmen. Een nieuw belastingstelsel waarin de mensen die het al best hebben nog beter krijgen, zien we ook niet zitten, en evenmin het openhouden van belastingparadijs Nederland. Mijn fractie kan zich ook niet vinden in de koopkrachtontwikkeling die de regering voorstaat. Er is immers niks evenwichtigs aan, als een moeder met een kind in de bijstand er volgens het NIBUD tot 2022 per maand 15 euro bij krijgt, er met een inkomen van 25000 euro per jaar 74 euro per maand op vooruit gaat en met 60.000 euro of daarboven, elke maand 168 euro per maand meer krijgt.

Het goede stichten in deze Kamer is evenmin eenvoudig maar het kan ook. Eerder leverde deze Kamer met haar eerste parlementaire onderzoek naar het privatiserings- en verzelfstandigingsbeleid van regering en parlement, een goede bijdrage aan toekomstig beleid. Dat ProRail nu een ZBO onder de vleugels van de regering wordt, danken we in ieder geval deels aan het onderzoek van Roel Kuiper en de zijnen. Ik wil aan deze Kamer voorstellen – ook in lijn wat collega de Graaf onlangs daarover opmerkte en waar collega Kuiper al eerder op hintte - een tweede parlementaire onderzoek te overwegen, en wel naar de invoering en uitvoering van de nieuwe Politiewet. Extern onderzoek laat zien dat deze grootste bestuurlijke reorganisatie uit de recente geschiedenis nog zeker geen succes is. Heel veel is misgegaan, cruciale doelen zijn niet gehaald of niet meetbaar en veel verkeerde keuzes hebben geleid tot zwaar tegenvallend resultaat. Deze Kamer heeft zich intensief beziggehouden met deze wet en de toenmalige minister van Veiligheid en Justitie teruggestuurd naar de Tweede Kamer om eerst een aantal forse aanpassingen door te

voeren, vooraleer wij ja zouden kunnen zeggen. Toch is nu de voorlopige conclusie dat dat onvoldoende geholpen heeft. Dat verdient reflectie, en dit Huis doet daar graag aan. Een parlementair onderzoek naar hoe het ontwikkelings-, besluitvormings- en uitvoeringsproces bij de Nationale Politie is gegaan, en de rol daarbij van regering en parlement, kan inzicht geven waar het in het verleden fout is gegaan en hoe het in de toekomst beter kan.

Erg opvallend, noteren de Leidse regeerakkoord-onderzoekers, is dat er nog nooit sinds 1963 in een regeerakkoord zo weinig woorden stonden over democratische vernieuwing. Dat is op zijn minst opmerkelijk voor een coalitie waarvan drie van de vier partners het begrip 'democratie' zelfs in hun partijnaam dragen. En als er al iets wordt voorgesteld is het geen democratische vernieuwing maar democratische vernieling. Het correctief referendum komt er niet en het raadgevend referendum blijft er niet. Twee D66-kroonjuwelen gaan naar de vergruizer en de nieuwe D66-minister van binnenlandse zaken moet die klus klaren. Het heeft iets van een ontgroeningsritueel. Daarbij verklaart de regering al op voorhand geen boodschap te hebben aan de uitslag van het komend referendum over de Sleepwet en wil ze met een truc de wet inzake de afschaffing van het raadgevend referendum niet referendabel maken. Het is goed dat we volgende week hier stil staan bij de democratische revolutie van 100 jaar terug, de invoering van het algemeen kiesrecht tussen 1917 en 1922. Maar laten we vandaag en morgen ook vooral niet stil zijn over de deerniswekkende democratische koudwatervrees, die deze regering ineens schijnt te bevangen.

Onder het goede stichten rekenen we ook de brede inzet van deze Kamer om na te gaan hoe we de fundamenteën van onze rechtsstaat beter beschermen en versterken. Komend voorjaar hervatten we ons debat met de regering over de staat van de rechtsstaat. We hopen dat een breed gedeeld inzicht dat we onze rechtsstaat, die her en der door de bodem dreigt te zakken, met alle kracht moeten onderhouden en beschermen, door de regering aangevuld wordt met daadwerkelijke bijstelling van beleid waar dat nodig mocht blijken. Zoals extra geld voor de gefinancierde rechtshulp, om de toegang tot rechter en rechtshulp voor iedere Nederlander overeind te houden. Wil de regering ons hier de hand reiken?

We hopen dat deze Kamer zich ook bezig gaat houden met reflectie op wat al jaren een treurige werkelijkheid is: dat mensen met weinig geld en opleiding beduidend minder gezond zijn en veel eerder dood gaan dan mensen die beter betaald worden en hoger opgeleid zijn. Het zou fijn zijn als we met de ministers van en voor zorg – en ook vooral de staatssecretaris - daarover komend jaar in gesprek zouden kunnen gaan. Willen we dat mensen met lage inkomens en weinig opleiding echt langer en gezonder gaan leven, moeten we veel investeren, in opvoeding en onderwijs en onderdak en het fundamenteel aanpakken van ongelijkheid. Alleen dan raken we af van sociaaleconomische gezondheidsverschillen. Ik nodig de regering uit ons ook op dit punt de hand te reiken.

Nederland is een mooi land – maar met te grote tegenstellingen. Bij elkaar zijn we echter een rijk land, en dus best in staat om mensen die van elders vluchten voor oorlog en geweld, binnen onze grenzen op te vangen, zo lang dat nodig is en mits we zorgen voor breed draagvlak onder de bevolking. Het regeerakkoord lijkt echter vooral gericht op het buiten de grenzen van de Europese Unie houden van mensen die wanhopig op zoek zijn naar een beter leven. Daarbij wordt tenminste de grens van het Vluchtelingenverdrag opgezocht en de toekomst ervan zelfs ter discussie gesteld. Dat D66 en ChristenUnie hiermee akkoord zijn gegaan, vinden wij een pijnlijke zaak. Nederland kan niet heel de wereld onderdak bieden. Daar vraagt ook niemand om. Maar een stoel vrijhouden voor de vreemdeling is een kwestie van beschaving, zoals collega Schalk ons al eens voorhield.

Nederland is onlosmakelijk verbonden met de Europese Unie, staat in het Regeerakkoord. Na de brexit dus geen nexit, als het aan deze regering ligt. Maar veel zal afhangen van de

wijze waarop de Europese Unie zich ontwikkelt. Ontvlechten is bijna ondoenlijk, zoals de brexit-onderhandelingen laten zien. Precies daarom moeten we verder vervlechten in ieder geval voorkomen. En dat we dus stelling moeten nemen tegen voorstellen daartoe van de Europese Commissie. Die wil ons nog verder verknopen, waardoor de kans nog groter wordt dat we uiteindelijk het hele project opknopen. Gaat onze regering inzetten voor Unie, waarin relaxter kan worden samengewerkt en Brussel niet altijd de baas is? Of heeft de politieke voorman van D66 gelijk als hij deze regering de meest eurovriendelijke ooit noemt?

‘Europa brengt Nederland vrede, veiligheid en welvaart’ zegt het Regeerakkoord. Daar valt veel voor te zeggen, reden voor ons om als internationalisten voor Europese samenwerking te zijn. De regering lijkt ietwat kortzichtig als ze ‘Europa’ en ‘Europese Unie’ als synoniemen hanteert. Maar Europa is groter dan de EU en alle Europese landen samen vormen een voor de wereld unieke rechtsruimte, van Groenland tot en met Rusland en Turkije, onder het Europees Verdrag over de rechten van de mens van de Raad van Europa. Met haar conventiestelsel heeft die verdragsorganisatie Europa-brede bindende regels opgesteld over klassieke en sociale mensenrechten, rechten van vrouwen, kinderen, nationale minderheden. En over dataprotectie en cybercrime en mensenhandel en matchfixing en culturele erfenissen. Ik mocht er onlangs een rapport over maken, dat nu voorligt bij het Comité van Ministers. Bij de algemene Europese Beschouwingen zouden we het daar graag met de regering over hebben. En ook over de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa, die belangrijk werk in doet in Europese conflictzones, waar geweld heerst of dreigt. Raad van Europa en OVSE zijn ook dé podia waarop Rusland en Turkije nog meedoen en dus gehouden kunnen worden aan hun internationaalrechtelijke verplichtingen. Aan de minister-president de vraag of hij wil helpen bewerkstelligen dat het qua centen wel een onsje minder mag bij de EU, waardoor het gemakkelijk een kilootje meer kan worden voor die andere Europese organisaties, die er ook zijn om vrede, veiligheid en vooruitgang te bevorderen. Nu kost de EU per dag wat de Raad van Europa per jaar kost.

Nederland maakt komend jaar deel uit van de VN-Veiligheidsraad. Het zou prachtig zijn als Nederland, het enige Westerse land dat wel deelnam aan de onderhandelingen over een wereldwijd anti-kernwapenverdrag (maar helaas tegenstemde) nu het voortouw neemt om met name de kernwapenmachten, die een vaste plek in de Veiligheidsraad hebben, uit hun schuttersputje te porren en ze aan het verstand te brengen dat kernwapens de wereld levensgevaarlijk maken en daarom zo snel mogelijk de wereld uit moeten. Dat zou mooi aansluiten bij de toekenning van de Nobelprijs voor de vrede aan de initiatiefnemers tot dit hoopgevende verdrag.

Als lid van de Veiligheidsraad kan ons land ook meehelpen aan een doorbraak in het Palestijns-Israëliëse conflict, onder het motto: wie betaalt, bepaalt. Nu betaalt de EU en bepaalt de VS. Nu de Amerikaanse president opnieuw escaleert, moet de Europese Unie helpen de-escaleren en – na een halve eeuw illegale bezetting van Palestina – initiatieven nemen tot een duurzame oplossing van deze ‘moeder van alle conflicten’.

Ik kom tot een afronding. Deze regering is niet onze droomcoalitie – wij hadden een andere op het oog maar daarvoor ontbrak nu nog wederzijdse liefde. Dat mag, dat kan – volgende keer beter. Tot die tijd gaan mijn fractiegenoten en ik ons met volle overgave richten op het tegenhouden van het kwade, en waar het kan, ook op het stichten van het goede. Daarbij zullen we de regering als het kan steunen, als het moet bestrijden. Allemaal om, zoals ook de regering wil, ‘dit prachtige land nog beter te maken voor iedereen’.

Ik zie uit naar de reactie van de minister-president.